

Jeg elsker Tom Waits' sang med det vedholdende omkvæd: "We're all gonna be just dirt in the ground." Jeg synger med. Jeg danser. Jeg ler. Jeg ved ikke helt hvorfor.

Jeg er glad for, at min fars navn markerer stedet, hvor hans aske ligger begravet.

Mens jeg skriver dette, er min mor treoghalvfems. Hun har bedt sine fire døtre om at begrave halvdelen af hendes aske ved siden af min far og tage den anden halvdel med til Norge. Hun har bedt os om at sprede denne halvdel på sine forældres grave i byen Mandal, hvor hun blev født og tilbragte sin barndom. På det lille bjerg, der knejset over gravene, står det hus, min morfars byggede, og hvor min mor boede som lille. Derfra kan man se direkte ud over havet.

2017

En gåtur med min mor

JEG HAR TÆNKT på min mors gangart. Den var målbevidst, men med en vis fjedrende lethed. Jeg kan stadig høre og mærke gangens beslutsomme, selvsikre rytme. Hun elskede at gå – i Minnesotas skove, de norske bjerge, på strande alle vegne – og hun gik langt og raskt hver dag, indtil en række sygdomme bremsede hende i en alder af halvfems. Hun gik for sin fornøjelses skyld. Hun gik for at mærke vinden, solen, regnen, sneen mod ansigtet og for at opdage små vidundere undervejs – vilde blomster, højt græs, glas slebet rundt af bølgerne, sten i overraskende farver, afskallet bark og krogede grene.

Min mor, Ester Vegan Hustvedt, døde 12. oktober 2019. Jeg er glad for, at hun døde før pandemien. Det ville have været umuligt for mig at sidde ved hendes seng og holde hende i hånden, hvis hun havde ligget for døden nu i sommeren 2020. Den vandrede mor, jeg kan huske, er en bestemt kvinde, født i Mandal i Norge i 1923, det yngste af fire børn, hvis familie forlod byen, da hun var ti, og flyttede til Askim uden for Oslo. Hun gennemlevede nazisternes besættelse og de vanskeligheder, der fulgte med, og i 1954 var hun kommet til USA og havde giftet sig med min far. Min mor er ikke "Moderen", en arketype eller kliché, som uvægerligt dukker op, når talen falder på mødre, et menneske klemt ind i mand/kvinde-hierarkier eller den Store Moder-kult eller Jomfru Maria eller Moder Natur eller mødre på slørede reklamebilleder i forældremagasiner. Og alligevel invaderer moderideer selve moderskabet med en kras moralitet om godt og ondt, som sjældent strejfer faderskabet.

Ved min halvtredsårs fødselsdagsfest, som også var min mors toogfirsårsdag, holdt min mor en tale. Hun begyndte ikke med min fødsel, men med det øjeblik, hvor hun mærkede liv som en skælven i maven, et tegn på hendes første graviditet. Hun talte om sin intense glæde, og jeg tænkte ved mig selv: Det er godt at være et barn, som er ønsket af sin mor. Den helt simple kendsgerning, at ethvert menneske begynder inden i et andet menneske, hjem søger moderskabet. Den helt simple kendsgerning at de fleste kvinder presser babyer ud af kroppen, hjem søger moderskabet. Uden et kvindeligt reproduktivt system ville der ikke være noget liv, ingen veer, ingen fødsler, ingen amning.

Min mor sagde tit, at hun syntes, at spædbarnsstadiet var for hurtigt overstået. Hun fik fire døtre og nød den allertidligste del af vores liv. Hun fortalte mig, at da hun som fyrrårig fik min yngste søster, Ingrid, vidste hun, at det formentlig var sidste gang og mærkede et stik af fortrydelse. Min mors fødsler var korte og intense, alle sammen overstået på mindre end tre timer. I modsætning til mange andre kvinder i USA på den tid blev hun aldrig bedøvet, og hendes foretrukne fødselsposition var siddende på hug. De sidste fem år af sit liv boede hun på et plejehjem. Når hun lå i sin seng, så hun direkte på fire sort-hvide fotografier af sine børn som helt små. Vi talte i telefon sammen næsten hver dag, og jeg spurgte, hvad hun lavede. Ofte svarede hun: "Jeg ser på babyerne." Hendes ældste baby var fireogtres på det tidspunkt.

Hun var lidenskabelig som mor, en mor, der på mange måder opfyldte en fantasi om mødre udbredt i efterkrigstidens Amerika midt i århundredet. Hun var hjemmegående, indtil alle hendes børn havde nået skolealderen, og havde aldrig det, man kalder "en profession". Til første skoledag, jul og påske syede hun fire matchende kjoler til sine døtre. Hun syede også tøj til vores dukker og strikkede sweatte til dem. Når vi kom hjem med bussen hver dag efter mange timer med læsning, matematik og somme tider anspændte, forvirrende dramaer med andre børn, sad vi på hver vores taburet i køkkenet og spiste småkager eller skærekage, som vores mor havde bagt, og fortalte hende

om, hvad der var sket i løbet af dagen. Hun lagde skoletøj frem til os, puttede håndklæder i tørretumbleren, så de var varme, når vi kom ud af badet, pudtede vores laksko med vaseline til særlige lejligheder. Hun var ekspert udi stryging. Hun elskede et hus i perfekt orden, kobber, der skinnede, overflader uden støv, glas, som glimtede krystalklart. Hun holdt misundelsesværdige middagselskaber. Hun var stolt af sine husmoderevner. Renlighed og elegante arrangementer var en kilde til stor fryd for hende.

Selv om kvinder altid har fået børn, har tanken om moderskab ændret sig i tidens løb. I det gamle Grækenland var kvinder mennesker uden mange rettigheder, der fødte børn og skulle holde sig hjemme, men den græske mytologi rummer stærke og skræmmende kvinder. Tænk på amazonerne, Medusa med slangehåret, som forvandler mænd til sten, og Medea, der myrder sine børn. Det kan se ud, som om de græske kvinder hævner sig i mytologien. På trods af stærk frygt for den kvindelige seksualitet i middelalderen, blev Kristus ofte fremstillet som en moderlig stikkelse. Den ældgamle tro, som holdt i århundreder, på at modermælk var omdannet blod, forstærkede billedet. Ligesom en mor nærer sine unger, nærer Kristus sin flok med sit blod under den hellige nadver.

Men den selvopofrende, tålmodige dronning af det hjemlige rige, som påtog sig sine børns moralske uddannelse, stammer fra det attende århundrede. Den franske filosof Jean-Jacques Rousseau fortjener en stor del af æren for hendes skabelse. Denne idealkvinde var mere end blot en undersåt i mandens regime. Hun havde sit eget domæne i huset, hvor hun tog sig af børnene. "Den ægte moder er langt fra en kvinde af verden," skrev Rousseau, "men i lige så høj grad en eneboer i hjemmet som nonnen i sit kloster ..." Den ægte mor var et middelklassevæsen. Fattige arbejderklassekvinder har aldrig været i en position, hvor de kunne blive hjemme. Slavejorte kvinder havde ingen kontrol over deres kroppe eller familier. Kun kvinder fra middelklassen blev bedt om at realisere det ideal, som Virginia Woolf gjorde oprør

mod. "At dræbe englen i huset," skrev hun, "var en del af en kvindelig forfatters arbejde."

Min morfar var postmester i Mandal og landejer i en del af Norge, det var kendt for sin pietisme, et kendetegn, der stadig findes. Regionen er den dag i dag en del af Norges "bibelbælte", en bastion af konservative værdier, som inkluderer modstand mod ligestilling imellem kønnene. Min mor har aldrig været syndertlig religiøs, og hun mente ikke, at kvinder skulle være hverken underdanige eller tvære. Ikke desto mindre levede hun i en verden, hvor mandligt og kvindeligt arbejde var skarpt adskilte foreteelser, og det mandlige arbejdes overlegenhed blev aldrig draget i tvivl. Nogle år efter at min far var død, sagde min mor, at hans vane med at afbryde, når hun sagde noget, havde gjort hende både sur og ked af det. Da hun konfronterede ham med det, blev han sur og ked af det.

Min mor var stor tilhænger af de gode manerer, hun selv havde lært som barn. Repertoiret omfattede særlige regler for piger: Altid sidde med samlede knæ og hænderne foldet i skødet, altid nej for voksne – en opførsel, som under ingen omstændigheder måtte fraviges, når der var gæster. Samtidig lod Ester sine døtre drøne omkring i skoven bag huset, lod dem strejfe flere kilometer væk og blive revet af pigtråd og gnavet af igler og komme hjem våde og beskidte og fulde af insektbid med hunde, frøer, salamandre og græshopper på slæb.

I Northfield, Minnesota, den lille by, som min mor via sit ægteskab endte i, var kvinder for det meste hustruer og mødre. Mens jeg voksede op, kan jeg ikke huske nogensinde at have mødt en ældre gift kvinde uden børn. Hun må have fandtes, men jeg kan ikke huske hende. Der var en flok enker i byen, adskillige gammeljomfruer, som underviste i skolen eller arbejdede som sekretærer til deres dødsdag, og to aldrende, ugifte søstre, som boede sammen, hvoraf den ene havde en ph.d. og havde været lektor i historie. De gik med sjaler og kraftige gammelkonesko. Jeg må have forestillet mig, at jeg skulle giftes en dag og have børn. Jeg elskede mine dukker, men allerede

som barn drømte jeg om at blive kunstner. Jeg ville bo et sted langt væk og lave kunst.

Hvor placerer jeg min egen kære mor i dikotomien mellem idealmoderen og den ægte mor? I *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (1976) skelnede Adrienne Rich mellem de to betydninger af moderskab: "Enhver kvindes potentielle forhold til sine forplantningsevner og til børn; og så institutionen, der har til formål at sikre, at potentialet – og alle kvinder – forbliver under mandlig kontrol." Denne skelnen er vigtig, men er ikke helt ren. En institution er fastsat lov, praksis eller skik. Moderskabets institution er ikke en bygning, vi går ind i og ud ad. Det er en social struktur med regler, som organiserer kollektiv adfærd, en struktur, der også er indvendig og ofte ubevidst, en tillært måde at være til på. Min mand havde en tante, der tit ansprogede sine døtre med følgende trussel: "Børst tænder, ellers bliver I aldrig gift."

Intet menneske kan løftes ud af den verden, det lever i. Intet menneske kan frigøres fra sin kontekst. Vores ønsker formes af oplevelser, erfaring, smerte og glæde, ting, vi må, og ting, vi ikke må. En nyfødt oplever glæde og smerte – sansendryk, som beroliger eller gør ondt – og tillærte mønstre etableres hurtigt, følelsesmæssige rytmer, der får mening og bliver en del af hende. Hvert eneste hjælpelese spædbarn har brug for konstant omsorg. I den verden, jeg voksede op i, var den primære omsorgsperson stort set altid den biologiske mor, men det er ikke en universel sandhed. Der er ingen regler om, at én mor skal stå for opfostringen. Der har altid været andre – fædre og ammer og barneplejer og bedstemødre og onkler og fætre og kusiner. Evolutionærbiologen Sarah Hrdy har udarbejdet tanken om "kooperativ avl", et træk, der ikke udelukkende er menneskeligt. Elefanter, chimpanseer, lemurer og adskillige fuglearter er også kooperative avlere. Menneskemødre blev og bliver hjulpet af det, Hrdy kalder "allo-forældre", andre i gruppen, som giver en hånd. "Medmindre tidligere menneskelige mødre kunne regne med betydelige bidrag fra alloforældre og fædre til opfostringen

af ekstremt omkostningstunge, langsomt modnende unger, ville menneskerace ganske enkelt ikke have været i stand til at udvikle sig." Et swahili-ordsprog artikulerer tanken perfekt: "En enkelt hånd kan ikke opfostre et barn."

Jeg var toogtredive, da min datter, Sophie, blev født, nøjagtig samme alder, som min mor havde, da jeg blev født. I de første måneder af Sophies liv havde jeg en stærk fornemmelse af at være overskyldet af væsnet, hendes og mine. Jeg havde det, som om jeg havde udstødt af min krop en form for mobilt vedhæng. Jeg kunne række hende til min mand, til min mor, mine søstre, til barnepigen og andre, men hun endte altid på min krop igen, selv om hun ikke længere var inden i den. For mig var der mere glæde end smerte i de lange, korte første måneder af hendes liv. I modsætning til min mor fik jeg hjælp. Det var alligevel udmattende, til tider overvældende, at prøve at få hende til at falde til ro. Sophie var ikke en afslappet type. Hun vred sig og sparkede og hylede. Hun sov næsten ikke. Min mand og jeg vuggede hende i vores arme og i barnevognen. Selv når jeg ikke holdt hende, opdagede jeg, at jeg hoppede lidt op og ned, som jeg var et hjørneblæst optrækkeligt stykke legetøj.

Ikke desto mindre elskede jeg at se hendes skaldede hoved, se ind i hendes gådefulde lille ansigt og se hende kigge tilbage og lave trummond og små, ubevidste suttebevægelser. Jeg elskede hendes fejlfri hud og dens gyldne lød, de bittesmå, bløde fingernegle og hendes flagrende, udisciplinerede lemmer. Jeg elskede hendes lille krop krøllet sammen tæt op ad min, når jeg ammede hende, den skummende mælk, der sivede ud af hendes mundvige, mens hun gryntede og suttede, et lille grådigt dyr, komisk i sin totale mangel på selvbevidsthed. Jeg elskede at mærke trykket fra hendes lille hånd omkring mine fingre. Jeg elskede lugten af hende. Jeg forelskede mig i hende. Hun er toogtrediven nu. Jeg er stadig forelsket i hende.

Et par dage efter at Sophie var født, sad min mor på sengekanten i den lejlighed i Brooklyn, hvor vi boede på det tidspunkt, og sagde til

mig i et lettere overrasket tonefald: "Du ser ud, som om du altid har haft en baby i armene." Sophie var min post-afhandlingsbaby. Jeg blev gravid ikke længe efter, jeg havde forsvaret min ph.d. i engelsk litteratur på Columbia. Mine oplevelser med min datter er mine egne – det er ikke meningen, at de skal være et eksempel på universelt moderskab. Det er måske sagens kerne. Moderskab har altid været syltet ind i så meget sentimentalt vrøvl, med så mange strenge regler for, hvordan man skal gebærde sig og føle, at det stadig udgør en kulturel spændetrøje den dag i dag. Metaforen er helt bevidst. Spændetrøjen, som blev brugt til at styre psykiatiske patienter, er et passende billede på det, Rich mente med at holde kvinder under mandlig kontrol. Når det moderlige blev et statisk koncept, en fantasi om selvopfrende, grænseløs omsorg, fungerer det som et moralsk våben, som straffer mødre, der bliver opfattet som vilde. Og fordi institutionen ikke er en bygning eller en regel, men en måde at være på, som er en del af selve det kollektive liv, er det også et våben, der rammer mødre indefra i form af skam eller skyldfølelse.

Endnu inden Sophie fyldte to, var vi ude at rejse som familie. Jeg kan ikke huske, hvilken lufthavn vi var på vej igennem, eller hvor vi var på vej hen. Jeg ved, at jeg var stresset og træt, slæbte på tunge tasker og var på vej ned ad en rulletrappe med mit barn i en klapvogn. Min mand var et sted bag os. Pludselig kastede Sophie sig fremad, og i ét skrækkeligt øjeblik gik det op for mig, at hun ikke var spændt fast. Jeg fik fat i hende og trak hende tilbage, og katastrofen blev undgået. En forretningsmand med en mappe gled ind foran mig og så, hvor tæt på det var. Han sendte mig et blik, jeg aldrig har glemt. Det var fuldt af afsky, og den skam, jeg følte, ramte så hårdt, at jeg aldrig før har fortalt historien til nogen. I hans øjne så jeg mig selv: Et vanrøgtende uhyre, den dårlige mor.

Det har taget mig flere år at forstå, at manden på rulletrappen var selve inkarnationen af de voldsomme moralske følelser i kulturen, rettet mod moren. Han gjorde ikke noget for at forhindre mit barns

potentielle fald. Han viste ingen medfølelse med min rædsel eller efterfølgende lettelse. Han var ikke andet end ren og skær brutal fordømmelse. Havde personen på rulletrappen ikke været mig, men min mand, er jeg sikker på, at budskabet i hans blik ville have været et andet: Stakkels mand, hvor er hans kone? Selv om feminist længe har gjort oprør mod moderskabets snærende ideologi, er den frastødte dommer ikke en skikkelse fra fortiden. Efter at Rachel Cusk udgav *Et livsværk* (2001, dansk udgave, Vinter Forlag 2021), hvori hun skrev om følelsen af chok, fremmedgørelse og tab af selvet, mens hun passede de sin nyfødte datter, blev hun gennemheglet af anmeldere, mange af dem kvinder, som skældte hende ud for at være en narcissistisk, selvoptaget dødbider. Hendes trang til at skrive og de barrierer, som moderskabet opstillede mellem hende og hendes arbejde, medførte ikke mild bebrejdelse, men total fordømmelse.

Jeg husker tydeligt at høre en kvinde skælde ud, ikke på mig, men på Harriet Burden, en af mine personer. En universitetsunderviser havde inviteret mig med til en bogklub, hvor medlemmerne skulle diskutere min roman *Den flammende verden*. Som bogens forfatter havde jeg fejlagtigt forventet en venlig behandling. Harriet, min aggressive, ambitiøse og bitre kunstner, fornærmede en af kvinderne i så voldsom grad, at hun henvendte sig til mig med utilsøret raseri. Harriet var skideheldig, sagde hun. Hun burde være tilfreds med sit gode liv og sine mange penge og koncentrere sig om at opfostre sit barn. Senere kom jeg til at spekulere over, hvilke ønskedrømme hun havde måttet opgive i moderskabets navn.

Indtil Sophie var seks, skrev min mand, Paul Auster, som også er forfatter, mange timer hver dag på sit arbejdsværelse, mens jeg var henvist til et skrivebord i stuen i vores lille lejlighed. Så flyttede vi i hus, og jeg fik mit eget værelse. Men selv med et arbejdsværelse overdøvede mit barns behov tit mine egne. I perioder følte jeg mig drænet, forvirret og vred over, hvor svært det var at få noget fra hånden, men jeg var ikke desperat eller deprimeret. Hvorfor? Hvis jeg

havde forestillet mig, at mit barns første år skulle være en permanent tilstand, ville jeg sikkert være blevet sindssyg. Jeg har ofte tænkt på de kolossale vanskeligheder, som folk med børn, der af den ene eller anden grund ikke kan flytte hjemmefra, men altid er afhængige af forældrene, må opleve.

Min mor forgudede sin egen mor, Tobine, som døde i en alder af niogfirs. Min mormor var en blid, intelligent og meget kærlig kvinde. Esters ro og glæde, når hun var sammen med Tobine, var meget åbenlys. Jeg blev glad over at se dem sammen. De sidste to år af min mors liv, hvor hendes hukommelse støt forringedes, sagde hun somme tider til mig: "Hvor er Mamma?" Jeg fortalte, at mormor var død, hvilket fik hende til at se overrasket ud, nikke trist og nyorientere sig i forhold til denne sandhed. Mønstre gentager sig tit på tværs af generationer. Syv år efter de åndssvage og ondsksfulde angreb på Rachel Cusks bog fik hun trykt en artikel i *The Guardian* 21. marts 2008. "Jeg har et dårligt forhold til min mor," skrev Cusk, "og moderskabet sendte mig direkte ind i erindringen om min barndoms tristhed og forvirring." Denne indsigt udfoldes ikke i bogen. Jeg tænker, at den er kommet til senere.

Hvis vi i os bærer glæden og smerten fra den omsorg, vi fik i vores tidlige liv, så kan en barnefødsel meget tænkeligt slippe følelser løs igen. Det er straks mere vanskeligt at gisne om, hvorfor vi har følelserne. "Folk kan ikke gøre for, hvad de føler," sagde min mor tit. Handlinger, på den anden side, kan styres af hæmninger. Det er letterligt at lade, som om ambivalente følelser ikke er en del af forholdet mellem forældre og børn – at både kærlighed og had ikke kan være rettet mod samme lille menneske. Fædre føjes, når de bliver jaloux på spædbørn eller søger over de forsvundne dage fra før de blev forældre. De skildres ofte som komisk ulykkelige væsner, der fortjener universel medlidenhed. Mødre føjes sjældent på samme måde. Mødre straffes for det, de føler eller ikke føler.

En af de store kulturelle ironier er tanken om, at intimiteten mellem mor og barn er automatisk, garanteret af blod eller gener, og at moren

blot følger sine naturlige instinkter. Det er ironisk, fordi denne tanke i sig selv er en forvrængning af den menneskelige virkelighed. Vi er yderst sociale væsner, og vores samfundsmæssige arrangementer varierer voldsomt fra sted til sted, fra tidsperiode til tidsperiode, men også fra familie til familie og individ til individ, og denne sociale fleksibilitet er et element af vores langsomt udviklende art. Min mor fortalte mig historien om sin tante, en temmelig stejl og formel kvinde, hvis børn løb direkte forbi hende og kastede sig i armene på husbestyrerinden, kaldet Dudda. Dudda krammede og kyssede børnene, aede dem og legede med dem. I det hus var det Dudda, som udfyldte moderrollen. Arrangementet passede min grandtante fint, og ifølge min mor nærrede hun ingen modvilje mod den elskede Dudda.

Tillærte sociale vaner bliver en del af de etablerede rytmer i vores liv, som er sociologiske, psykologiske og biologiske på én gang. Det giver ingen mening at skille arv og miljø ad. Selv på molekylærbiologisk niveau ved vi, at genudtrykkelser og genekspression kan afhænge af, hvad der er sket i et dyrs liv. Flere på hinanden følgende chok, for eksempel, kan forhindre genekspression, men effekten kan også omvendes eller slettes. Mennesker er dynamiske, ikke statiske væsner. Intet illustrerer dette bedre end et langt liv.

Min mor havde en barndom, en ungdom og et voksenalv, før hun fik børn, og et liv, der fortsatte mange år efter, at hendes døtre var flyttet hjemmefra. Min far døde, da min mor var firs. Hun levede videre i yderligere seksten år. Hun rejste meget, tilbragte næsten hver sommer i Norge, fik nære venner, fulgte nøje med i amerikansk politik, havde stærkt venstresnoede holdninger, læste mange bøger og gik lange ture hver dag. Da hun blev halvfems og havde gennemgået flere sygdomsforløb, blev hun pludselig gammel og skrøbelig. Korttidskommelsen begyndte at svigte. Når jeg besøgte hende om foråret i de sidste år af hendes liv, tog jeg hende med ud i plejehjemmets have i en kørestol. Vi talte om det, vi så – blomsterknopper og de mange nuancer af grønt rundt omkring. Vi undersøgte grankogler, beundrede

de sommerfugle og mariehøner. Og på et tidspunkt, når der opstod en pause i samtalen, løftede hun uvægerligt ansigtet op mod solen, lukkede øjnene og smilede.

Menneskeliv er konstant foranderlige. Min mor var et barn, som næsten døde af skarlagensfeber som treårig. Det, hun huskede fra denne nærdødsoplevelse, var, at hun lå i sengen med en chokoladebjørn eller chokoladehund – dyrets identitet forblev uklar. Hun var et barn, som sad på en skammel, mens hendes mor malkede familiens ko, Rosa, en ko, hendes far havde købt, før nogen i familien vidste, hvordan man malkede. Hushjælpen nægtede at påtage sig opgaven, men mormor lærte det, og mens hun malkede, fandt hun på den ene historie efter den anden til Ester, som hver gang der var et ophold, sagde: ”Og hvad så, Mamma, og hvad så?” Min mor var et barn med kæmpestore øjne i matrostøj på et fotografi med sine tre søskende, ligeledes klædt som søfolk – *de rigueur* for tidens middelklassebørn. Min mor var en syttenårig, som blev vækket af sin mor med ordene: *Stå op, der er krig.*

Hun var en ung kvinde, som senere samme år deltog i en spontan demonstration mod besættelsen, der begyndte med, at hun, hendes bror og en lille håndfuld venner sang nationalsangen, udråbte deres støtte til kongen og deres had til Hitler omkring juletræet på rådhuspladsen i byen. Demonstrationen voksede og endte med at have otte hundrede deltagere, som derefter førte demonstrationen videre til de huse i byen, hvor kendte nazister og tysksympatisører boede, hvor de fortsatte med at råbe og synge. Senere blev min mor, hendes bror og de øvrige hoveddanskstiftere forhørt. Min mor sagde, at hun var sur over, at den norske embedsmand, som stod for forhøret, mildnede og blødgjorde hendes svar i referatet. Hun fik et valg – en lille bøde på tredive kroner eller ni dage i fængsel. Min mor valgte fængsel.

Jeg har en idé om, at den nye lovgivnings administratorer i besiddelsen af besættelsen var usikre på, hvad de skulle stille op med en oprørs gymnasiest pige, en arisk pige, ovenikøbet, ikke en jøde eller udlænding. De ville gerne statuere et eksempel, men havde ikke

opgivet tanken om, at de nordiske indbyggere i et nordisk land ville rette ind. Min mor blev den eneste indsatte i et forfaldent og ubrugt fængsel i Mysen, som nazisterne tilsyneladende åbnede midlertidigt til ære for den eneste i Askim, som havde nægtet at betale bøden. Selv om jeg har prøvet at finde ud af, om og til hvad dette fængsel senere blev brugt, er det ikke lykkedes mig. I 1944 påbegyndte nazisterne byggetiet af en koncentrationslejr i Mysen, men krigen sluttede, før den var færdig.

Et medlem af Nasjonal Samling, det norske fascistparti, overvågede Ester Vagan de ni dage, hun sad fængslet. Hun huskede meget tydeligt cellen. Et højt vindue med tremmer, et bord, en stol, en briks. En spand i hjørnet udgjorde toiletfaciliteterne. Som en person fra en Dickens-roman fik hun grønne kartofler og vælling. Hun læste. Hun læste enten *Grøn var min barndoms dal* eller *Kristin Lavransdatter* eller dem begge to. Hun forlod fængslet med udspilet mave og intakt patriotisme. Selv om hendes børn var umådelig stolte af hendes fængselsdom, understregede hun, at hun aldrig var i tvivl om, at hun ville blive løsladt efter de ni dage. Hun fremhævede også sin egen naivitet. Hun tog besværlighederne som et eventyr, ikke ulig dem hun havde læst om i romaner. Hun sagde også, at ingen turde demonstrere mod besættelsesmagten kun få måneder senere. Ethvert tilløb til oprør foregik under jorden.

Men det, som interesserer mig, er min mors ukuelighed og modstandsdygtighed, træk hun besad hele livet igennem. Hun kom tilbage, ikke bare fra et kort fængselsophold, men også fra modgang af enhver anden art og adskillige sygdomsforløb. Inden for psykiatrien bruges modstandsdygtighed om et menneskes evne til at overkomme stress og traumer. Denne evne involverer mange faktorer – menneskets ensemble af kropslige systemer og hvordan de reagerer på stress; psykologiske eller kognitive faktorer, som eksempelvis fleksibel tankegang, således at man undgår at hænge fast i pessimistiske mønstre; og endelig netværket af ”social støtte”. Ensemble, isolerede mennesker

mangler ofte modstandsdygtighed. Der er stadig meget, vi ikke ved om modstandsdygtighed, men uanset hvad det, så havde min mor det.

Da hun ikke kunne finde en studiebolig i Oslo efter krigen, sov hun på en bære i et dyrelægelaboratorium, hvor en af hendes venner arbejdede. Hun sneg sig ind om aftenen, når alle var gået hjem, og smuttede igen tidligt om morgenen. Hun havde ikke andet sengetøj end sin frakke. Det var ingen varme. Hun huskede båret iskolde metalskelet og den stærke kemiske lugt i lokalet, som blev brugt til operationer på dyr.

Jeg glemmer aldrig synet af min mor, da hun vimsede let og glad hen over en gangbro højt over Taroko-kløften i Taiwan. Det var i 1975, og det manglede flere planker i broen. Andre var knækket. For hvert skridt, man tog, hoppede og svingede broen. Langt nede kunne jeg se klipper, fossende vand og min egen stensikre død. Jeg var nitten og ude af mig selv af skræk. Da jeg endelig satte foden på solid grund igen, hvid i hovedet og med kvalme, vendte min mor sig muntert om mod mig og sagde: ”Du var ikke bange, vel?” Jeg ville ønske, at jeg kunne huske, hvad jeg svarede. I nogle versioner af mindet erklærede jeg højlydt, at jeg var døden nær af angst, og i andre krymper jeg mig skamfuldt. Jeg aner ikke hvilken version, der er den rigtige.

Da min mor ringede til mig i 1979 for at fortælle, at hun var blevet diagnosticeret med brystkræft efter fundet af en svulst, som med hendes ord var ”på størrelse med en valnød”, sagde hun, at hendes første tanke havde været: ”Nå ja, hvorfor ikke mig?”

Jeg så ikke min mor igen, før efter at hun havde været igennem en radikal mastektomi. Hverken mine forældre eller jeg havde råd til en flybillet. Selv om jeg var virkelig bekymret for hende, blev jeg i New York og fortsatte mine studier. Jeg tog hjem på sommerferie som planlagt. Et par minutter efter at jeg var trådt indenfor, så min mor på mig og sagde: ”Jeg vil have, at du ser det.” Hun tog bluse og bh af og viste mig det lange ar, hvor hendes bryst havde været. Hendes ligefremme fremvisning af det helede, grimme ar påvirkede mig meget. Kropslig

lemlestelse er ikke en lille ting. Jeg kan stadig se hende stå over for mig med rank ryg og et beslutsomt udtryk i ansigtet. Det billede har brændt sig fast i hjernen på mig og har givet mig styrke, en tro på, at også jeg ville kunne klare et tilsvarende tab. Jeg kan også huske, at min mor sagde til mig, at mænd, som trak sig fra deres hustruer, fordi de havde mistet et bryst, var "væmmelige". Heldigvis var min far ikke sådan.

Det er banalt at sige, at folk både forandrer sig og forbliver de samme. Heraklit, filosofen fra slutningen af det sjette århundrede f.v.t., hvis arbejde vi i dag kun har fragmenter af, er nok mest berømt for ordene "Man kan ikke bade i den samme flod to gange." Men faktisk er det ikke helt det, der står i fragmentet: "I den samme flod bader vi og bader vi ikke; vi er og er ikke." Det er langt mere mystisk. Floden fortsætter med at flyde, og vandet ændrer sig hele tiden, selv om floden forbliver den samme. Jeg vil ikke forsøge at fortolke "vi er og er ikke". Men inden for biologien findes et koncept kaldet homøostase, en gammel idé med et ny(ere) navn. Det beskriver de dynamiske tilpasninger, den levende krop foretager til indre og ydre virkeligheder, som gør den i stand til at fortsætte som sig selv. Den ændrer sig, så den kan forblive den samme.

Forskellighed og ensartethed er blandt de vanskeligste filosofiske koncepter at analysere. Den treårige Ester, som kom sig efter en næsten dødelig febersygdom og så med glæde på et chokoladedyr, er ikke den seksoghalvfemsårige kvinde, som sad ved siden af mig på sengekanten og var ved at dø, den kvinde, der nægtede at lægge sig ned, som knyttede hænderne og sagde: "Hvad er der galt med mig? Sådan her har jeg aldrig haft det før." Og alligevel hører barnet og den gamle kvinde til samme livsbane, blot i begyndelsen og i slutningen.

Den kvinde, jeg kendte, forandredes. Hun fik et job på biblioteket på det college, hvor min far underviste. Hun studerede fransk. Hun nød sin frihed som mor til ældre og senere voksne børn. Hun hyrede en rengøringskone, som kom to gange om måneden. Men da min far blev syg, først af kræft og siden af emfysemer og ikke længere kunne

komme omkring uden først en stok og så en kørestol, lavede hun benarbejdet. Hun tog sig af ham. Tiderne skifter.

Jeg husker, at også min mor kunne føle sig udmattet over sit liv. Jeg husker alle de økonomiske bekymringer, mine forældre havde, da jeg var barn. Min mor var nødt til at lægge budget med nærmest grotesk omhu. Jeg husker hendes trætte, fortrukne ansigt. Jeg husker, at hendes stemme knækkede, når hun skældte os ud. Hun kunne blive rasende. Jeg har tit tænkt på, hvad jeg ville have gjort med fire børn. Jeg havde kun ét. Hun puttede os alle sammen i seng lige efter aftensmaden – klokken halv syv. Jeg husker at ligge vågen og finde på historier, fordi jeg ikke kunne falde i søvn. Da jeg var blevet voksen, spurgte jeg hende engang, hvorfor vi var blevet lagt i seng så tidligt. Hun sagde, at hun havde brug for tid til sig selv, tid sammen med min far, en lille smule fred og ro. Jeg følte mig dum over at have spurgt.

I mange år led min mor af kroniske smerter. Hun blev opereret for at få sat de beskadede diskus i ryggen sammen, men smerterne forsvandt ikke. Hun havde alvorlige gigtskader i nakken, som regelmæssigt blussede op. På et tidspunkt blev hun diagnosticeret med fibromyalgi. Min mor var stolt, forfængelig og konkurrenceminded. På trods af beviser på det modsatte, hævdede hun, at hun aldrig havde haft feber, opdagede pletter på sit tøj, som ingen andre kunne se; og spærkede højere og hårdere end nogen anden på gymnastikholdet. Hun brugte mange timer på at skrive analyser til en bogklub, hun var medlem af. Hun ville have sine analyser til at stråle, hun ville være den bedste. Selv om hun havde en bachelorgrad, sagde hun tit til mig: "Jeg havde troet, at jeg i det mindste ville få en kandidatgrad." En fortrydelse. Dem slæber vi alle sammen rundt på.

Hvert eneste menneske er en kompleks sammenblanding af træk, som vi kun genkender, fordi de gentages over tid. Jeg kan huske min tidlige barndoms mor, sengetidsritualerne, hendes kys og kram, følelsen af hendes hud, den dejlige duft af hende i det dæmpede lys, lampen, som var tændt i gangen, så Liv og jeg ikke skulle ligge i totalt

mærke. Min mor lod døren stå lige nøjagtig så meget på klem, som vi bedst kunne lide – hun justerede den et par centimeter ad gangen, lige indtil vi råbte: ”Sådan!” Jeg kan huske, at Liv og jeg puttede hos hende, så hun sad med et barn under hver arm. Jeg husker, at hun lå på knæ foran mig og knappede min trøje, at hun vikledede mit halstørklæde om min hals, det blide træk, mens hun fik det til at sidde rigtigt, følelsen af en ulden hue, der blev trukket ned om mine ører. ”Mine skatrepiger må ikke fryse.” Min mors tilstedeværelse var trøst, tryghed, glæde. Jeg elskede min mor, og min lidenskabelige tilknytning til hende stoppede aldrig. Den mærker jeg stadig, selv efter hendes død. Den fysiske intimitet mellem os ændrede sig, men heller ikke den stoppede nogensinde helt. Min mor og jeg krammede hinanden og rørte ved hinanden, indtil hun døde. Da hun var meget gammel, lå jeg tit ved siden af hende og strøg hende over armen.

Efterhånden som vi blev ældre, blev vores mor mere påpasselig med ikke at blande sig i vores privatliv. Hun var tilhænger af at banke på i stedet for bare at brase ind. Hun påtvang os aldrig samtaler. Når vi talte sammen, lyttede hun nøje til mig og så mig i øjnene. Mens jeg var teenager, var hun særligt forsigtig, uden tvivl klar over, at jeg kogte af tanker og følelser og hemmeligheder. ”Du skal ikke gøre noget, du ikke har lyst til,” sagde hun til mig. Den sætning gik lige gennem mig som et elektrisk stød. Jeg har skrevet om denne kloge sætning en gang før. Jeg ved, at hun gav samme råd til mindst én anden datter. Det kan selvsagt kun gives til en, som ikke er uforbeholden hedonist eller psykopat, men jeg er vendt tilbage til de ord igen og igen. Jeg vidste dengang, at det primært, om end ikke udelukkende, var et seksuelt råd. Hvis man egentlig ikke har lyst, er sex ikke rart. Man skal ikke føje påtrængende mænd. Hendes ord hjalp mig.

Følelser af mange slags forventedes af pæne middelklassepiger i min midtvestlige verden. Smil og nik og guldstjerner var belønningerne for hendes rolle som sensitiv læser af andres ønsker. Hun undlod at træde frem og tage ordet igen for ikke at blive opfattet som bedrevi-

dende. Hun ville hellere lade det fare end at rette lærerens åbenlyse fejltagelse. Hun var kronisk hjælpsom og patologisk munter. Og hvis følelser indebar at gøre ting, hun egentlig ikke havde lyst til, blev den unudgælelige vrede og aggression undertrykt, fordi andre kom i første række. Efter et stykke tid var hun end ikke i stand til at identificere disse følelser. Den pæne middelklassepiger spillede en moderlig rolle, længe før hun blev mor – hvis hun nogensinde påtog sig den rolle. Det sociale pres var en del af den usynlige institution, der skulle holde styr på kvinderne.

Har noget ændret sig? I USA, de hurtige løsnings land, er internettet fyldt med lister, der skal forbedre ens evner som mor. ”17 vaner hos meget glade mødre” inkluderer befalingen ”Forlad huset nu.” Det er ikke en tilskyndelse til at forlade sin børn som Ibsens Nora gør, da hun går ud ad døren til sidst i *Et dukkehjem*. ”Frisk luft, sollys og natur menes at være vigtige humøroostere for kvinder, og mødre kan få dette lille løft, mens de går med barnevognen eller skubber et barn på en gyng.” Vil det sige, at det ikke hjælper på mænds humør at være udenørs? Skribenten bag ”Ti simple måder at være en fantastisk mor på” tilbyder dybere, men mere abstrakte instrukser: ”Giv dit barn ubetinget kærlighed”, ”Lad dit barn være barn” og ”Pas på dig selv”. Forfatteren til disse ubekymrede råd synes at tro, at den form for vage ideer er umiddelbart tilgængelige for alle læsere, og aldeles uvidende om, at ubetinget kærlighed, at lade sit barn være barn og at passe på sig selv somme tider udelukker hinanden gensidigt.

I mine undersøgelser af de talløse hjemmesider om godt moderskab bemærkede jeg, at de ledsagende fotografier af kønne mødre og deres leende børn for de flestes vedkommende var hvide kvinder (men uanset om de var hvide, sorte eller brune, så man dem mere sig med børnene i skinnende rene rum eller trimmede haver). Ligesom de kvinder, der havde brutalt lange arbejdsdage på fabrikkerne i det nittende århundrede, helt givet ikke læste *The Glory of Woman: On Love, Marriage, and Maternity*, har jeg en mistanke om, at mødre, som er nødt

til at have flere job for at holde sig selv og deres børn i live, ikke bruger tid på at granske ”Ti simple måder at være en fantastisk mor på”.

Arven efter Husets engel i kontemporær vestlig kultur kan ses i disse intetsigende lister rettet mod middelklassens og den øvre middelklassens kvindert, hvor rådene hævdes at være ”lette” og ”simple”, men som har en tydelig understrøm af noget truende, for *god* ledsages af frygten for *dårlig*. Det er, som om der er et kritisk skæringspunkt, hvor det ene bliver til det andet, som om den gode mor er en tilstand, man kan opnå og så beholde for tid og evighed. Den gode mor holdes fastfrosset i tiden og kan dermed aldrig blive dårlig. Hun lever videre i de nye, slanke, smukke mødre i deres skinnende køkkener på Instagram, hvor de står med afkorn, der uforvarende er kommet med i en global visuel konkurrence, der kører på misundelse. Teknologi sætter hastigheden i vejret, men skaber ikke moderfantasi. Den ”meget glade mor” er et imaginært væsen, et åndesyn, der bruges som en gylden hammer til at banke virkelighedens mødre i form.

Selv om næsten alle disse blogs fremhæver at ”bruge tid på sig selv” og modstå tanken om ”den perfekte mor”, er den underliggende antagelse om radikal føjelighed fra morens side uforandret. At bruge tid på sig selv betyder, at man allerede har overgivet sig til børnene, at tiden ikke er ens egen, så man nu er tvunget til at tiltuse sig nogle få øjeblikke hist og her til *én selv*. Sammenlign det med det forslag, jeg faldt over på en tilsvarende liste for fædre: ”Hvordan man er en fantastisk far – 12 utrolige tips”. Et af de utrolige småbidder er følgende: ”Brug din fritid sammen med dem [børnene]”. *Fritid er elsktra* tid. Farens tid tilhører ham, og i stedet for at smutte på bodega, kan han velvilligt uddele minutters samvær til afkommet, hvis han synes.

”En god far,” skriver en mand ved navn Julian Marcus på et site med det mistænkeligt defensive navn InnocentDads.org, ”er en søjle af styrke, støtte og disciplin.” Denne falliske ”søjle” minder mig om den idealfar, der blev fremhævet i min barndom – en fjern, men solid stikkelse, som kom hjem efter arbejde tidnok til en formel

fortrolig snak med sønnen eller datteren før aftensmaden, men som altid bibeholdt tilstrækkelig autoritet til at indgyde frygt i sine børn. Det er ikke ligefrem et nyt symbol på faderskab. På et site ved navn Fatherly fandt jeg en artikel skrevet af Rob Palkovitz, som er lektor i menneskelig udvikling og familiestudier på University of Delaware: ”Børn med engagerede fædre trives. Det gør fædrene også.” Palkovitz fremhæver ”engageret” faderskab som en fordel ikke kun for barnet, men også for faren. Denne far opnår færdigheder ”som kan bruges andre steder, for eksempel på arbejdspladsen.” Han fortsætter: ”Et tæt forhold mellem far og barn udvikler farens evner til at evaluere, planlægge og træffe beslutninger – alt sammen elementer af en ledelsesfunktion.” Han runder af med at sige: ”Forholdet mellem far og barn handler kort sagt ikke kun om barnet.”

Med andre ord er der egoistiske grunde for en far til at engagere sig i sit barn. Vores mand i familiestudierne er tilsyneladende udmærket klar over, at selvopførelse ikke er noget, der sælger hos mænd. Men hvis man på den anden side fodrer dem med ideen om, at aktivt forældreskab vil forbedre deres ”ledelsesfunktion”, kan det tænkes, at de køber argumentet. Der er ikke noget galt med egoisme hos mænd. Faktisk er det et beundringsværdigt træk. Hvordan skal de komme frem i verden, hvis de ikke tænker på sig selv? Palkovitz siger ikke, at den engagerede far kan tjene flere penge ”på arbejdspladsen”, men løftet om forfremmelse og en bedre position i ræset synes at lure i baggrunden. Mødre nævnes slet ikke. Ville ”engagement” ikke også forbedre kvinders færdigheder inden for evaluering, planlægning og beslutningstagning, som hun så kunne bruge ”på arbejdspladsen”? Er handlekraft, vilje og bedømmelse ikke grundlæggende dele af moderskabet? Forestil dig lige følgende sætning: ”Kort sagt handler forholdet mellem mor og barn ikke kun om barnet.”

Det, der lades usagt på disse populære sites om, hvordan man bliver en god forælder, er langt vigtigere end det, der faktisk siges. ”Du skal ikke gøre noget, du ikke har lyst til”, kunne ikke gives som råd til

disse leverandører af kulturelle banaliteter, som har travlt med at lefle for et publikum, der ikke søger oplysninger, men snarere bekræftelse af det, de tror på i forvejen: ”Mor, du har ret til at tage et bad uden dårlig samvittighed.” ”Får, du kan få det godt med dig selv, hvis du dropper golfspillet og tilbringer lidt kvalitetstid med Freddy og Muffin.”

Jeg må indrømme, at hele denne verden af amerikanske ”mødre” og ”fædre” giver mig kvalme. De ord, som engang kun blev brugt af børn i familierne og inden for familierne, *Mom* og *Dad*, bruges nu overalt i stedet for *mother* og *father*, som om en eller anden mainstream-mega-fon er fast besluttet på at benytte infantile og familiære betegnelser for alle, der bliver forældre. De mange forældre, som ikke passer ind i de nydelige mom- og dad-kategorier, for eksempel adoptivforældre, homoseksuelle forældre, transforældre, må kigge andre steder – på niche-blogs og lister i kulturens randområder.

Og alligevel, hvad er det med at have lyst til noget, som min mor talte om, og hvad betyder det for moderskabet? Tilpasning er en nødvendig del af det kollektive menneskelige liv. Det indebærer at give plads til andre. Det kan indebære at opgive øjeblikkelig fornøjelse til fordel for større fremtidige goder. Det burde lyde politisk, for det er det. Enhver, som tager sig af et nyfødt barn, tilpasser sig dette hjælpele, umælende, spastiske menneske et stykke tid. Tilpasser man sig ikke til et spædbarns behov, overløver spædbarnet ikke. På den anden side, enhver, som synes at en udmattet, trist, deprimeret kvinde, der er alene med et lille barn, fortjener sin skæbne, bare fordi hun er ”mor”, deltager i den kulturelle misogyni rettet mod mødre. Cusk citerer en anmelder i sin artikel i *The Guardian*: ”Hvis du har fået et barn, er det fordi, du ville have et barn. Hvis du lider af søvnunderskud i en grad, så du hallucinerer, er det dit eget valg.” Selv om man ikke helt kan udelukke ironi, går jeg ud fra, at anmelderen mente det, hun skrev. Der er ingen erkendelse af, at børn er et fælles ansvar, ikke bare i familien, men i samfundet. Der er heller ingen erkendelse af, at en kvinde, som helt desperat trænger til at sove, måske ikke er i den bedste position,

når det handler om at tage sig af et barn. Forældre, som tager sig af børn i samfund, der tager sig af børn, som tilbyder forældrelov, sundhedspleje, gode børneinstitutioner og skolegang, har det langt lettere end forældre i England og USA. Begge disse lande ligger i bunden af UNICEFs årlige rapport om børnevelfærd i rige lande.

Folk kan ikke gøre for, hvad de føler, men de kan gøre for, hvad de skriver. De kan også gøre sig umage med at undersøge, hvorfor de føler, som de gør. Hvorfor så hævngerrig? Havde du virkelig lyst til at skrive den ondskabsfulde sætning og lade den trykke, så hele verden kunne se den, og i så fald, hvad var dit motiv? Er den anmelders uderliggende antagelse, at mennesker er monader, som træffer deres valg i et vakuum? Du ligger, som du har ret. Men hvor kommer tanker og valg fra? Jeg tror ikke, det er muligt at tale om et isoleret sind. Alle mennesker har en iboende fornemmelse af sin fortællende bevidsthed, sin indre tale, men de ord, vi bruger, er fælles, ikke private. Vi skabes i og gennem andre. Vores beslutninger er baseret på en kompleks blanding af følelser og vilkår, og begge dele påvirkes af den magt eller mangel på samme, vi har i samfundet, og af de kulturelle ideer vi har adgang til – og de omfatter, hvad man skal og ikke skal og billeder af gode og dårlige mødre, der kan virke som senere retfærdiggørelse. Vi finder alle sammen på bagkloge grunde til, hvorfor vi gjorde som vi gjorde, og så projicerer vi dem over på andre: Jeg klarede det, bitch. Så kan du også.

Du skal ikke gøre noget, du ikke har lyst til betyder lidt det samme som: Jeg har tiltro til det, du har lyst til. Jeg tror på, at dine lyst og ønsker ikke kun er impulsive, at du er en tænksom, etisk person, som kan forestille dig, hvordan du kunne komme til at såre andre gennem dine handlinger, men også at du selv kan blive såret og ked af det ved at give efter for andre. Min mor var ikke bekymret for, hvad der skete med drengene i mit liv, da jeg var femten. Hun var bekymret for mig, og hendes etik omfattede, at jeg skulle passe på mig selv. Hun var bekymret for, at unge mænd skulle udnytte deres magtposition til at

udnytte og manipulere hendes barn. Hun var bekymret for min svag-
hed og føjelighed. Min mor troede ikke, at jeg ville fortryde helhjertet
kærlighedsbegær efter et andet menneske. Hun var ikke snerpet og
prædikede ikke afholdenhed før ægteskabet. Da jeg senere blev seksuelt
aktiv, snakkede vi om prævention.

Jeg har tænkt over særningen i mange år, og dens betydning er
blevet udvidet og har udviklet sig til en løbende refleksion over mu-
lig fortrydelse. Når jeg bliver bedt om at deltage i noget, tænker jeg
grundigt over, om jeg virkelig har lyst. Er jeg bare medgørlig? Er jeg
bare smigret? Er det en pligt, jeg udfører med stolthed, eller føler jeg
mig presset og ubehagelig til mode? Gør det noget godt for mit eget
arbejde? Hvor meget har jeg brug for pengene? Jeg nægter at lade
sexistiske kommentarer stå uimodsagt, for jeg ved, at jeg fortryder det
senere. "Hvordan er det at være hustru, mor og forfatter?" spurgte en
polsk fjernsynsjournalist mig engang. Jeg spurgte, om hun ville stille
samme spørgsmål til en mandlig forfatter. Hun sagde nej. Hvordan
er det at være mand, far og forfatter?

Min mor ville nok have vægret sig ved at stille en mandlig forfatter
det spørgsmål. Hun var helt og holdent en del af en verden, hvor
kvinder tilpassede sig mænds behov, ikke fordi de blev opfattet som
stærke, men fordi deres mange svagheder betød, at man måtte føje
dem. Da hun var gammel og vi talte i telefon med hinanden, fortalte
jeg nogle gange hvad vi skulle have til aftensmad. "Men kan Paul lide
fisk?" sagde hun så. Da jeg spurgte, om det ikke også var relevant
at tænke på mine præferencer, sagde hun, at hun ikke kunne gøre
for det. "Jeg er opdraget sådan, ikke." Min mors til tider overdrevne
fokus på "manden" irriterede mig, men sårede mig aldrig. Hvorfor?
Hun var også den, som sagde til mig, efter min far var død: "Nu er
du familiens overhoved." Vi var ude at gå i skoven ved min søster
Ingrids sommerhus. Jeg lo og sagde: "Hvad så med dig?" Nej, hun
var ikke interesseret i jobbet. Jeg var åbenbart den næste i arvefølgen,
hvilket krævede en vis autoritet associeret med maskulinitet, men ikke

nødvendigvis en mand. Måske havde hun bare fået nok af at have
ansvar for andre.

Hvis min mor var død før min far, eller hvis hun ikke havde levet
næsten ti år efter hans død i sin egen lejlighed, ville vores forhold
have været anderledes. I løbet af de år skiftede det karakter til noget
dybere. En kvinde i firserne og en kvinde i halvtredserne tilbringende tid
sammen, fordi de virkelig vil have den tid sammen. Jeg har tydelige
minder fra mine besøg i Minnesota. Vi brugte timer på at tale om
bøger, politik, familie. Vi kiggede på tekster, vi begge var vilde med.
Jeg kommer umiddelbart i tanke om Dickinson, Austen, James og
Wharton. Vi grinede meget. Hun fortalte mig om sit ægteskab med
min far, om dets glæder og pinsler, om at hun ville ønske, at han havde
været mere åben, mere fri. Vil lyttede opmærksomt og respektfuldt
til hinanden, vi talte ærligt, men ikke ubesindigt. Jeg kan huske, at jeg
stillede et spørgsmål, hvortil hun svarede: "Det vil jeg ikke tale om."
Jeg pressede ikke på.

Ved en anden lejlighed spurgte jeg, hvorfor hun og min far havde
planlagt deres børn i to par. Jeg blev født først. Liv kom til kun nitten
måneder senere. Så gik der fire år, før Asti blev født, og femten må-
neder efter hende kom Ingrid.

Min mor så på mig. "Hvad snakker du om?" sagde hun. "I var alle
sammen uheld."

Spørgsmålet var besvaret. Jeg havde ikke mere at tilføje.

Hun havde et par bejlere, efter at min far var død. En af dem var
en intelligent, flot enkemand. Hun afviste ham. "Hans ansigt var for
blødt," sagde hun til mig. Jeg var ikke helt sikker på, hvad det betød,
men jeg regnede mig frem til, at denne fejl, som jeg ikke selv kunne få
øje på, betød, at der ikke var nogen erotisk gnist. En anden gang mødte
hun en mand ved et formelt middagsselskab. De havde mødt hinanden,
mens min far stadig levede, og af en eller anden grund, som jeg ikke
længere kan huske, var de endt alene sammen i en bil og havde talt
sammen, mens de kørte. Hun huskede det som en livlig, aktiv samtale

ledsaget af en elektrisk strøm af gensidig seksuel tiltækning. Da de mødtes igen, tog manden hendes hånd, ”holdt den for længe” og så hende dybt i øjnene. Hun sagde, at hun gik helt i opløsning, uden at lade sig mærke med noget udadtil. Hun dånede indvendigt ved hans berøring, følte, at hun kunne smelte ned i gulvet. Hun elskede det. Det blev ikke til noget. Manden forblev gift med den kvinde, han havde været gift med alle årene, men hans berøring brændte sig fast i hendes hukommelse som et øjeblik strålende glæde. Det er ikke en historie, en hensynsfuld forælder ville delagtiggøre et barn i. Det var en historie, som kun kan deles mellem voksne med et intimt indbyrdes forhold.

Hvad har hendes moderskab at gøre med det venskab, der blomstrede op i tiden efter min fars død, en tid, hvor min mor atter var helten i sit eget liv? Hun sørgede over min far og kom videre. Hun traf beslutninger uden at skulle konsultere ham eller give efter for hans kulinariske ønsker. Hun fik sine egne venner. Hun var modstandsdygtig og ukuelig, jovist, men jeg tror også, at hun hilste sin nyfundne frihed velkommen. Hun udtrykte det ikke så direkte, men jeg mærkede det og så det. Hun anerkendte også, at hendes frihed i væsentlig grad var baseret på den kendsgerning, at min hårdtarbejdende far både havde sparet op og været kløgtig i pengesager. Hun var ikke en rig kvinde, men hun havde heller ingen økonomiske bekymringer. Før min far døde, havde min mor aldrig skrevet en check. Arbejdsdelingen mellem dem var ikke bare konventionel, den var også aldeles rigt. Min mor var et væsen af sin tid og den historiske kollektive bevidstheds mandlige/kvindelige stereotyper, men hvordan påvirker de kærligheden?

Famillemæssig intimitet er ikke tilvalgt. Ingen vælger at blive født. Klasse, farve, køn, næseform og skostørrelse er ikke vilde karakteristika, om end diverse ønsker og indblandinger kan påvirke disse karakteristika senere i livet. Ikke desto mindre vælger vi ikke vores familier eller deres forskellige måder at arrangere sig på. Den tyske filosof Heidegger betegnede dette som *Geworfenheit*, ”kastethed”. Vi bliver ikke kastet ind i verden. Vi fødes af nogen, og jeg har altid været

irriteret over denne typisk filosofiske undgåelse af fødselens fysikalitet. Ikke desto mindre henviser begrebet til det, mennesker ikke kan styre, som eksempelvis slægtskabssystemer, sprog, sociale konventioner og undertrykkelsens brutale hierarkier.

I forordet til 1984-udgaven af *Notes of a Native Son* skrev James Baldwin: ”Jeg er det, som tiden, omstændighederne, historien har gjort mig til, absolut, men jeg er også meget mere end det. Det er vi alle.” Denne sætning citeres ofte. Det, der ikke citeres, er det, der kommer umiddelbart efter: ”Hudfarens gåde er alle amerikaneres arv, hvad enten han/hun er juridisk eller virkelig sort eller hvid. Det er en frygtelig arv, for hvilken utallige for længe siden har solgt deres fødselsret.” Han fortsætter: ”Denne rædsel har svejset fortid og nutid sammen i en grad, så det er praktisk talt umuligt og helt afgjort meningsløst at tale om den som noget, der sker i tid, så at sige.” Ensartethed, forskellighed og modtagelse ligger dybt indlejret i den sidste sætning. Tiden flyder som vand, men det er den samme skide flod. Rædslen, siger Baldwin, er den samme. Og alligevel tager tanken om, at mennesker blot er produkter af tid, omstændigheder og historie, ikke i betragtning, at vi også er ”mere end det.”

Det er dette ”mere”, som er svært at begribe og få til at passe ind i kategorier. Vi bliver født ind i institutioner, og de overlever os. Slaveriet ophørte, men dets arv har fordrejet hver eneste amerikanske institution til i dag. Hvad angår de sejlivede fantasier om moderlig kærlighed i den hvide middelklasse og hvordan den bør se ud, kan jeg ikke komme i tanke om ret mange tekster, som bedre er i stand til at sprænge den slags universelle myter end Toni Morrisons roman *Beloved*, som under søger slaveriets traumer, dets indflydelse på moderkærlighed, tanken om selvet i tid og det ”mere”, som Baldwin talte om. Frem for at se sine børn slævgjorte igen, beslutter Sethe at slå dem ihjel. Det lykkes hende at tage livet af det ene. Der er et begreb: altruistisk barnemord. Lad os ikke prøve at bilde os ind, at der ikke er kvinder i verden, som ikke står over for sådanne valg i dag.

Hverken min mor eller jeg har nogensinde været konfronteret med racismens hverdagselendighed eller slaveriets chokerende realiteter og dets effekt på de følgende generationer, inklusive tallose mennesker, der er eksempler på en menneskelig modstandsdygtighed, som virker overnaturlig omstændighederne taget i betragtning. Man skal bare tænke på, hvor mange børn, der blev født af slavegjorte kvinder som følge af voldtægt begået af de hvide ejere. Forestillingsevnen er stærk. Forestil dig de mødre. Jeg mener, at al erfaring skal være en del af vores forståelse af moderskab. Den må være omfattende og kompleks, ikke smal og simpel.

Jeg blev født en måned for tidligt med det, som lægen kaldte "underudviklede lunger". Han sagde til min mor, at jeg næppe ville overleve. Hun fortalte mig, at hun, mens hun ventede på at finde ud af, hvad min skæbne skulle blive, igen og igen havde sagt til sig selv, at hun aldrig før havde været så ulykkelig. Min mor talte om den forfærdelige situation, hver gang jeg kom på besøg, som om min faktiske tilstedeværelse forblev en slags mirakel for hende.

Mange kvinder forelsker sig i deres børn, og de gør det under meget forskellige omstændigheder, inklusive frygtelige vanskeligheder. Kærlighed antager forskellige former, og familier er organiseret på forskellige måder. Alle børn trækkes ind i omskiftelige tilværelser hos andre, som skal tage sig af dem, hvis de skal overleve og trives, og alle mennesker knytter sig til vigtige andre på godt og ondt. Hvis jeg ikke var blevet født af min mor, ville vores intimitet ikke strække lige så dybt. Hvis hun ikke altid havde været i mit liv indtil sidste år, ville det have været anderledes. Der kan næppe være tvivl om, at tanker om mødre og børn, som cirkulerede i vores kultur – en blanding af norske og amerikanske konventioner og regler – også var en del af vores forhold. Men vores kærlighed blev også formet over tid og gennem vores fælles idiosynkratiske erfaringer.

Jeg ved, at det, hun ønskede for mig, var det samme, som jeg selv gjorde, selv om hendes ønsker ikke var direkte identiske med mine.

Da hendes mor døde, sagde hun til mig: "Det er mærkeligt at miste en, som kun ville én det bedste." Det med kun at ville én det bedste er empati. Empati handler ikke om at være den anden. Det er at føle med den anden. Filosofen Edith Stein kaldte empati for "en fremmed oplevelse." Empati anerkender forskellighed. Jeg har mærket tabet af min mors empati. Mit tab omfatter også en fornemmelse af forvirring, som jeg aldrig før har følt, når en nærtstående person er død. Det har været svært at forstå, hvordan det kan være muligt, at min mor ikke er nogen steder. Hvordan kan hun være ingen steder?

Jeg kan huske, at jeg gik på en strand i South Carolina sammen med min mor. Jeg var blevet gift med Paul. Vi havde ikke fået børn endnu, men tanken om et barn lå i luften. Vi snakkede og snakkede, og på et tidspunkt sagde min mor: "Selvfølgelig elsker man sine børn, men det er lige så vigtigt at respektere dem." Da hun sagde ordet *respektere*, fandt hendes stemme ind i det strenge toneleje, hun reserverede til meget vigtige emner. Min mor tog kærlighed for givet. Der tog hun fejl, men det var svært for hende at forestille sig ikke at elske sine børn – det virkede som noget automatisk. Det andet var ikke automatisk. Man er ikke sit barn, og fordi man ikke er det, er man forpligtet til at respektere barnets forskellighed fra én selv.

Efter at have været til en god vens begravelse, beklagede min mor sig til mig over, at hun havde været ude af stand til at genkende den person, hun havde kendt. Hendes ven var druknet i en flod af klicheer og forlorne lovprisninger. Min mor foragtede det, hun anså for at være forvrængninger af sandheden, især når de samtidig var hykleriske. Da min mor skulle begraves, besluttede mine søstre og jeg, at vi ville være kortfattede og ærlige. Vi vidste, at vores mors raffinerede sans for det latterlige skulle nævnes. Hun vrælede af grin, når andre ville have været selvmædlidende eller i det mindste irriterede – når hun gled og faldt på isen, når bilen brød sammen, når hunden stak af med søndagsstegen, når hun puttede peber i stedet for kardemomme i bollerne. Hendes næsten uhyggelige evne til at se menneskers karakter skulle også med.

Hun kunne lugte bedrag og løgne på lang afstand, men også godhed hos mennesker, hun mødte, selv når den ikke var indlysende for andre. To af hendes børnebørn talte om deres mormors nærmest magiske indsigtfuldhed – som om hun var en heks.

Dette er den historie, jeg valgte, for selv om mine søstre og jeg har en masse fælles historier om vores mor, er den her kun min, og jeg vidste, at den ikke ville blive gentaget ved begravelsen. Tre år efter min fars død, da min mor var treogfirs, rejste hun og jeg til Portugal for at besøge min mand, som var i gang med at lave film dér, og Sophie, som havde en rolle i filmen. Det var sidst i maj måned. Vejret var mildt og for det meste solrigt. Hver dag stod jeg op og skrev på mit hotelværelse. Jeg arbejdede indtil først på eftermiddagen, og når jeg stoppede, tog mor og jeg ud for at udforske Sintra, en lille by, som de romantiske digtere elskede på grund af det fugtige mikroklima, de stejle bjerge, fornemme haver og det mauriske slot. Vi gik lange ture, op og ned ad et bjerg, studerede plantelivet og arkitekturen nøje og snakkede og snakkede og snakkede.

Om aftenen mødtes vi med Paul og Sophie og udvalgte folk fra filmholdet i Azenhas do Mar, en landsby ikke så langt fra Sintra og tæt på filmsettet, hvor vi spiste middag på en simpel restaurant med udsigt over havet. Vi spiste friskfanget fisk, grøntsager og salater, drak vin og snakkede. En aften efter vi havde bestilt, sad vi og betragtede himlen og stranden og vandet. Luften var kølig, og den hurtigt nedadgående sol oplyste horisonten og de lave skyer. Min mor stirrede ud på scenetiet og sagde: ”Jeg går ned på stranden.” Irène Jacob, filmens hovedrolleindehaver, femogfyre år yngre end min mor, var klar. ”Jeg går med,” sagde hun. Vi andre blev siddende ved bordet og så de to kvinder løbe ned ad trappen og ud på sandet. Jeg så min mors mørke skikkelse sparke skoene af og rulle buksebenene op. Jeg så Irène gøre det samme, og snart efter stod de to i vand til knæene, så til hofterne med armene løftet op over hovedet. Lyset svandt, men vi kunne stadig høre deres glædeshyl. Nogle minutter senere kom de leende tilbage

til os, helt gennemblødte, og satte sig på deres pladser, netop som maden kom. Medmindre det er noget, jeg har fundet på senere, var der tæpper, der hjalp til at holde kulden ude.

Jeg ved dog med sikkerhed, at min mor så på mig med et henrykt udtryk og sagde: ”Jeg kunne dø her.” Det var ikke lige den bemærkning, jeg havde ventet, men jeg kunne mærke hendes følelse – hendes stærke, klare fornemmelse af frihed, lykke, fuldkommenhed. Mens jeg tog hendes ord ind, *Jeg kunne dø her*, fortsatte hun. ”Men så skulle du og Paul flyve mit lig tilbage til USA, og det ville være så besværligt. Nej,” sagde hun, ”det er ikke nogen god idé.”

Jeg lo. Det var typisk min mor. Hun havde en fantastisk evne til at gribe øjeblikket og få al tænkelig glæde ud af det, men hun havde også en stærk moralsk forestillingsevne. Hun tænkte hinsides sin egen død på de ansvarlige voksne, der som efterladte skulle organisere hendes hjemtransport. Medmindre et menneske vender sig mod livet, kan det ikke vælge sin død. Nogle år senere sagde min mor tit til mig: ”Jeg vil leve. Jeg vil leve, at du ved det.” Da hun fik svært ved at huske, hvad jeg netop havde sagt til hende i telefonen, spurgte hun mig om det samme flere gange, og jeg svarede altid, men nogle gange i løbet af vores samtaler beskrev hun, hvad der var i værelset, hvor hun sad. Hun elskede orkideerne i vindueskarmen, orkideer som forbløffede mig med deres evne til at komme sig. For hun glemte, og somme tider gav hun dem for meget vand, og andre gange lod hun dem tørre ud, men ikke desto mindre satte de nye knopper igen og igen, som om de var en forlængelse af min mor selv, som syntes at blomstre stik mod alle odds.

Lægerne sagde, at hun ville dø efter en blodforgiftning på hospitalet, da hun var halvfems. Hun havde allerede overlevet et langt fald ned ad trappen hos os i Brooklyn, hvor hun brækkede foden, hjerteinsufficiens og pseudogigt, som fik hendes tynde ben til at svulme voldsomt op. De sagde, at hendes krop var ved at lukke ned. Det var kun et spørgsmål om tid. Men min mor døde ikke. Hun levede videre, og hendes døtre vænnede sig til at have en mor, som snød døden.

Dagen før min mor døde, kunne hun ikke længere genkende mig. Hun havde genkendt mig to dage forinden, da jeg ankom, og en gang imellem dagen efter, men den sidste dag, jeg var sammen med hende, var det ingenting i hendes øjne for mig eller nogen anden. Den dag sad hun, og mens hun sad, kunne jeg mærke spændingerne i hver eneste muskelfiber i hendes krop. Fra tidligt den morgen til ud på eftermiddagen 11. oktober 2019 afviste hun ethvert forsøg fra hjælpernes side på at få hende til at lægge sig ned. Fra tid til anden faldt hendes hoved forover af ren og skær træthed, men deres venlige forslag om, at det ville være mere behageligt for hende at ligge ned, var forgåves.

Der findes et navn for det, der skete med min mor – terminaldelirium eller terminal rastløshed. Når folk er ved at dø, kan de begynde at hallucinere, blive truende eller ophidsede. Hospicesygeplejersken havde set det mange gange før. Hun spurgte, om ikke det ville hjælpe, hvis jeg opfordrede min mor til at lægge sig ned. Hun sagde, at familiens opfordringer ofte var mere effektive end personalets.

”Jeg vil *ikke* bede hende om noget som helst,” sagde jeg. Jeg var ubøjelig. ”Det her er min mors død, og jeg blander mig ikke.”

Hun insisterede ikke.

Jeg var nødt til at forlade min mor den dag. Jeg holdt om hende, græd og sagde, at jeg elskede hende, selv om hun ikke kunne høre mig. Vi vil gerne adskille syndromer, lidelser og sygdomme fra mennesker, men det er en forkert måde at opfatte sygdomme på. Sygdom er en del af os, og sygdomme med dødelige udgang er forskellig fra person til person. I hendes stærke trods og modstand mod døden genkendte jeg den kvinde, jeg kendte, kvinden, som ville leve.

Kun et par timer efter at jeg var taget af sted, kom mine søstre Asti og Ingrid. Min mor havde lagt sig ned på puden, gled ind og ud af bevidsthed, og så var hun ikke længere ved bevidsthed. Morfinen virkede. De hørte hendes dødsrallen omkring klokken syv om aftenen den 12. oktober. Et øjeblik efter otte fik jeg en sms fra Asti. ”Så skete det. Fredeligt.” Jeg sad i sofaen i vores bibliotek sammen med min

mand. Vi ventede på beskeden. Vi havde våget, men ordene ramte mig alligevel som et hårdt slag, og jeg udstødte et langt, dyrisk hyl, jeg ikke anede, jeg havde i mig, og jamrede: ”Mor er død, mor er død.” Min mand sagde ikke, at jeg skulle holde op. Han var ikke flov. Han elskede hende også. Jeg vrælede som et lille barn.

Jeg har aldrig oplevet en sorg så ren som den sorg, jeg føler over min mor – en speciel kvinde, Ester Vegan Hustvedt, som jeg kendte og elskede højt. Ja, hun var min mor. Hun fødte mig, men min kærlighed var yderligere skærpet af min intense beundring for hende og mit inderlige venskab med hende gennem tiden.

Hvad nu hvis hun havde været født i en anden historisk periode, tidligere eller senere? Hvordan ville hun have været anderledes som mor? Hvad hvis hendes egen mor havde foragtet hende i stedet for at forgude hende? Gjorde hendes nærdødsoplevelse som treårig hende endnu mere skattet i min mormors øjne? Hvad nu hvis hendes far, som døde af en hjertefejl under krigen, havde overlevet? Hvad nu hvis hun havde været en arbejderklassepige i stedet for at været solidt plantet i middelklassens sæder og skikke? Hvad nu hvis hun havde giftet sig med en af sine bejlere før min far? Hun havde været forelsket i en maler. Vi havde et portræt af hende, som han havde lavet, i huset, om end det aldrig kom op at hænge. Hun sagde ikke ret meget om ham. Hvad nu hvis hun ikke havde levet på to sprog, norsk og engelsk? *Hvad nu hvis* er fantasier, men de er ikke latterlige. Vi har ikke løst det tilblivelsens mysterium, som er det menneskelige liv.

Der gik flere måneder, før min mor optrådte i en af mine drømme. Jeg ventede på hende. Min far og min mormor havde begge været stærkt til stede i drømme, kort efter de døde. Min mor kom hen mod slutningen af en kompleks drøm om hjerteløse republikanere, som foregik udendørs et sted i min hjemby. Jeg havde forklaret en af dem, en udtryksløs hvid kvinde med en stort opsat frisure, at min mor var død, og at jeg sørgede over hende. Hun ignorerede mig. Jeg var irriteret over hendes ligegyldighed og gik min vej, rundt om et hjørne i

nærheden af et mærkeligt tårn, og stødte på min mor. Hun var ude at gå en tur. I drømmen vidste jeg godt, at hun var død, men jeg sagde det ikke til hende, for jeg ville ikke ødelægge vores genforening. Jeg så hende i øjnene, og hun smilede. Jeg følte, at det var hendes rigtige ansigt, hendes gamle ansigt, men ikke så gammelt som helt til sidst. Hun ville gerne gå sammen med mig, så det gjorde vi. Hun gik hurtigt, en lille smule foran mig som hun plejede, stred sig beslutsomt hen over grasset, mens jeg fulgte efter hende.

2020

Sindstilstande

IMERRIAM-WEBSTER DEFINERES *sindstilstand* som et menneskes følelser eller humør, med andre ord som en slags indre menneskeligt vejr, turbulent eller roligt, solrigt eller overskyet, varmt eller koldt. Dette klima er nogle gange meget tydeligt at se på et menneskes ansigt eller kropsholdning, men ikke altid (indre tilstande kan være skjult). Og ligesom de omskiftelige mønstre i det virkelige vejr er sindstilstande ustabile. På et øjeblik kan et humør skifte. Jeg kan ikke huske, hvad jeg tænkte, da min søster ringede for at sige, at vores far var død, men tanken, hvad den så end har været, forsvandt ud af mit hoved og blev øjeblikkeligt erstattet af arbejdet med at bearbejde hans død. Opringen ændrede min sindstilstand på et sekund. Jeg bliver tit forbløffet over, hvor hurtigt solskin gør mig i bedre humør, og hvor hurtigt skyer gør mig i dårligere, over at Bachs kantate 147, *Jesus bleibet*, uvægerligt gør mig henrykt og fuld af højstemt ømhed, uanset hvor trist jeg måtte have været før de første toner lød. Jeg gik på en luthersk skole som barn og voksede derfor op med Bach. Kantaten er en blanding af forfriskende musik, som jeg elsker, og diffuse religiøse minder. Der er et digt af Emily Dickinson, som jeg læser for at bringe mig selv i en bestemt sindstilstand: en radikal, levende og vild klarhed, som jeg ikke finder andre steder: "Han bedøver dig i intervaller – / bereder din skrøbelige materie / på det æteriske slag."

Før jeg falder i søvn, falder jeg tit ind i en verden af løse dagdrømme. Mine øjne er lukkede, og mine tanker skiftevis hopper og danser eller glider flydende fra én associativ tanke til den næste, og mit